

أحد در بستر تاریخ

به همیشی در تاریخ آثار، جنگ و تاریخ نگاری آن

تألیف

سعود بن عبدالمحیی الصاعدی

و یوسف بن مطر المحمدی

استادان دانشگاه الاسلامیة

مترجم: سیدمرتضی حسینی کمال آبادی

شابک	978-964-540-742-9
شماره کتابشناسی ملی	۵۰۹۸۷۱۷
عنوان و نام پدیدآور	احد در بستر تاریخ پژوهشی در تاریخ آثار جنگ و تاریخ نگاری آن، تالیف سعید بن عبدالمجید الصاعدی و یوسف بن مطر المحمدی؛ مترجم سیدمرتضی حسینی کمال‌آبادی.
مشخصات نشر	تهران: نشر مشعر، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	۱۲۶ ص: مصور.
یادداشت	کتابنامه: ص. [۱۲۳] - ۱۲۶؛ همچنین به صورت زیرنویس.
عنوان قراردادی	احد الآثار - المعركة - التحقيقات. فارسی
موضوع	غزوہ احد، ۳ق.
موضوع	Uhud, Battle of, Saudi Arabia, 625
رده بندی دیویی	۳۹۷/۹۳۷
رده بندی کنگره	۱۳۹۶ ۲۲۰۲۱ ص ۱۲ الف / BPT۲۲/۲۵
سرشناسه	صاعدی، سعید، ۱۹۶۰ - م.
ناشر افزوده	محمدی، یوسف، ۱۹۶۶ - م.
سهم افزر	حسینی کمال‌آبادی، سیدمرتضی، ۱۳۶۶ -، مترجم
وضعیت فهرست نویسی	فبا

اُحد در بستر تاریخ

تألیف:	جمعی از نویسندگان
تهیه و تدوین:	پژوهشکده حج و زیارت
ناشر:	مؤسسه فرهنگی هنری مشعر
چاپ و صحافی:	چاپخانه مشعر
نوبت چاپ:	اول - زمستان ۱۳۹۶
شمارگان:	۱۰۰۰ نسخه
بها:	۷۸۰۰ تومان

ISBN : 978-964-540-742-9

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۴۰-۷۴۲-۹

تلفن مراکز پخش و فروشگاه‌های مشعر:

تهران: ۰۳۰۴۵۱۲۰۰۶۴ - ۰۲۱ / قم: ۰۲۵ - ۳۷۸۳۸۴۰۰

فهرست

۹	دیباچه
۱۱	مقدمه
۱۵	آثار کوه اُحد
۱۵	۱. موقعیت کوه اُحد و حدود آن
۱۶	۲. علت نام‌گذاری اُحد
۱۸	۳. احادیث وارد شده در باب اُحد
۲۱	۴. اُحد در تمثیل‌ها
۲۳	۵. غار کوه اُحد
۲۴	۶. مهاریس
۲۸	۷. قبه هارون
۳۳	آثار مجاور اُحد
۳۳	۱. مسجد کوه اُحد
۳۶	۲. جبل الرماة (عینین)
۳۸	۳. دره قنات
۴۱	۴. کوه ثور در دیدگاه اثبات‌کنندگان و نفی‌کنندگان آن
۴۵	۵. کوه ثور و مکان احتمالی آن

۵۰..... ۶. کوه تیاب

۵۲..... تأملی بر جهاد اسلامی

۵۹..... خلاصه ای از جنگ أحد

۵۹..... ۱. دلایل وقوع جنگ أحد

۶۲..... ۲. نقشه نظامی

۶۴..... ۳. مسیر حرکت حضرت تا میدان جنگ

۶۵..... ۴. سابقه برای بهشت

۶۷..... ۵. دلیل انتخاب آن منطقه برای جنگ

۶۸..... ۶. طراحی نقشه و استراتژی برای میدان جنگ

۶۸..... ۷. پیش از شروع جنگ

۷۰..... ۸. آماده شدن قریش برای نبرد

۷۰..... ۹. آخرین تلاش ابوسفیان

۷۱..... ۱۰. تلاش بی نتیجه ابو عامر مطرود

۷۲..... ۱۱. تیراندازان و مخالفت با فرمانده

۷۳..... ۱۲. وضعیت صحابه پس از پایین آمدن تیراندازان از کوه احد

۷۶..... ۱۳. چگونگی حمله خالد بن ولید به مسلمانان

۷۸..... ۱۴. خلاصه جنگ در حدیث ابن عباس

۸۲..... درس ها و عبرت های غزوه أحد

۸۹..... رشادت و فداکاری در میدان جنگ

۸۹..... ۱. حمزه بن عبدالمطلب

۹۰..... الف) فداکاری وی

۹۱..... ب) چگونگی شهادتش

۹۴..... ج) مثله کردن پیکر حمزه

۹۵..... د) کفن و دفن وی

- خاکسپاری حمزه در حدیث ابی اسید ساعدی ۹۵
- کفن نمودن حمزه در حدیث ابوزبیر ۹۵
- ه) گریه و ندبه زنان برای حمزه ۹۶
- و) حمزه و وحشی، از شهادت تا اسلام ۹۷
۲. مصعب بن عمیر ۹۷
۳. عبدالله بن عمرو بن حرام ۹۹
۴. غسل الملائکه ۱۰۳
- حلبه‌هایی برخشیده از جهاد زنان مسلمان در غرود احد ۱۰۵
۱. جهاد زن در احد؛ عایشه، ام سلیم و ام سلیط ۱۰۵
۲. قهرمانی یک زن؛ نسیم بنت کعب (ام عماره) ۱۰۶
۳. صابره محاسبه ۱۰۹
- مسائل اعتقادی و فقهی جنگ احد ۱۱۱
۱. تناقض نداشتن توکل بر خدا با یاری از اسباب ۱۱۱
۲. تفاوت نظر علما درباره مسئله خواندن نماز در شهید ۱۱۲
- الف) ادله گروه نخست ۱۱۳
- ب) ادله گروه دوم ۱۱۴
- برخی حقایق و تحقیقات ۱۱۶
۱. کسانی که پیامبر ﷺ در روز جنگ احد به آنها فرمود: پدر و مادر من به فدایت ۱۱۹
- الف) سعد بن ابی وقاص ۱۱۹
- ب) ابوطلحه ۱۱۹
- ج) زبیر بن عوام ۱۲۰
۲. پیامبر ﷺ و آرزوی شهادت در جنگ احد ۱۲۰
۳. واجب شدن بهشت بر طلحه ۱۲۰
۴. یک پندار خطا و تحقیق درباره آن ۱۲۱

۵. تعداد سواران در جنگ اُحد ۱۲۱
۶. تحقیق درباره غسل داده شدن حمزه توسط ملائکه ۱۲۱
۷. جنگیدن فرشتگان همراه با پیامبر ﷺ و یاران او در نبرد اُحد ۱۲۲
۸. چرایی خودداری ابوسفیان از حرکت به سمت مدینه و تسلط یافتن بر آن ۱۲۳
۹. برخی حقایق پراکنده ۱۲۴
۱۰. وارد بهشت شدن، بدون خواندن هیچ نمازی ۱۲۶
۱۱. چشم فتاده و معجزه پیامبر ﷺ ۱۲۶
۱۲. داستان مخیریق ۱۲۸
۱۳. داستان قزمان ۱۲۹
۱۴. مثله کردن کسانی که حمزه را مثله کردند و نظر صحیح در این زمینه ۱۳۰
- کتابنامه ۱۳۳

دبیاجه

أحد» در پنج کیلومتری شمال شهر مدینه قرار دارد و میان آن و شهر، فضایی مرطوح و راست که امروزه بسیاری از بخش‌های آن مسکونی شده و حال آنکه در گذشته باغش‌هایی از آن زراعی بوده است. به موازات کوه أحد، از شرق به غرب، فنی و رود دارد که اکنون از جنوب مقبره حمزه و پایین کوه رماط عبور می‌کند. به همین دلیل این منطقه را وادی قنات می‌نامند. انتهای این وادی به وادی عقیق در غرب منتهی می‌شود.

جنگ أحد در دامنه جنوبی کوه أحد و در غرب کوه رماط به وقوع پیوسته است. در کنار أحد، از سمت غرب، راهی است که مدینه را به شام متصل می‌کند و از اهمیت زیادی برخوردار است. جنگ أحد یکی از غزوات مهم صدر اسلام است. اهمیت این جنگ در روند نزاع‌های متقابل مسلمانان و مشرکان، برای همه اهل اسلام در گذر تاریخ شناخته شده است. تاریخ وقوع آن، هفتم شوال سال سوم هجرت، یک سال و بیست روز پس از جنگ بدر است که در هفدهم رمضان سال دوم هجرت اتفاق افتاده بود. مؤلف در این اثر درصدد ارائه تصویری از تاریخ و آثار موجود در أحد و محل استقرار دو گروه مسلمانان و کفار در جنگ أحد، با تکیه بر یادداشت‌های تاریخی و تحقیقات میدانی است.

ترجمه کتاب را فاضل محترم، سیدمرتضی حسینی کمال آبادی، و تصحیح
و اضافات آن را پژوهشگر محترم، جناب آقای سید محمود سامانی انجام داده
است. امید است که این اثر مورد توجه صاحب نظران قرار گیرد.

پژوهشکده حج و زیارت
گروه تاریخ و سیره

www.ketab.ir

مقدمه

ستایش اندایی را که میان مناطق کره خاکی تمایز قرار داد؛ همچنان که بین خلق خود نیز چنین کرد. او را حمد می‌گوییم؛ حمدی که شایسته جلال و عظمتش باشد. درود و سلام بر برگزیده خلقت که خداوند او را برای رسالت خویش برگزید و شهرش را برای او قرار داد؛ شهری که از آن سنون، بی نور برخاست و نورش در جای جای زمین ساطع شد. درود و سلام بیکران بر او و خاندان و صحابه‌اش باد.

مدینه دارای جایگاه عظیمی در دل‌های مسلمانان است که با هیچ موقعیت و منزلتی قابل مقایسه نیست. در دل مسلمانان نسبت به مدینه عشقی خالص وجود دارد. بی‌شک مدینه شایسته این جایگاه است و با این عشق سرشته شده است.

ما در این شهر به دنیا آمده‌ایم و در آن رشد یافته‌ایم و جایگزینی برای آن نمی‌خواهیم. از مناظر، کوه‌ها، دره‌ها و سرسبزی‌اش لذت می‌بریم. از خداوند متعال می‌خواهیم که در جایی جز این شهر از دنیا نرویم و دفن نشویم؛ چراکه خداوند متعال این شهر را با توفیق در بر گرفتن اشرف خلقت، پیامبر خاتم النبیین ﷺ که درود همگان بر او باد، شرف بخشیده است. همچنین از خداوند متعال توفیق انجام دادن عمل صالح را در این شهر مسئلت می‌کنیم.

چگونه نسبت به مدینه چنین نباشیم؛ حال آنکه خداوند متعال مدینه را شرافت بخشیده تا آنکه از بهترین مناطق زمین باشد؛ تا جایی که به اعتقاد برخی از بزرگان، مدینه، در

شرافت و رتبه، پس از مکه قرار می‌گیرد. چرا عقیده ما درباره مدینه النبی این‌گونه نباشد؛ درحالی‌که مرکز ایمان و محل هجرت پیامبر ﷺ و خاستگاه دعوت اسلامی و مرکز اسلام است.

با توجه به آنچه گفته شد و با عنایت به حقوقی که مدینه بر گردن هر مسلمانی دارد، از جمله آنکه باید به همه موارد کوچک و بزرگ مرتبط به آن و حوادث تاریخی بزرگ واقع شده در آن اهمیت داد و آثار تاریخی آن را گرامی داشت و مفاخر آن را به رشته تحریر درآورد و یاد و خاطره آن را در گوشه گوشه تاریخ جاودانه گرداند، برای ما بسی مایه شرف و افتخار است که این کتاب را در زمینه‌ای بنگاریم که حق پژوهش، تحقیق و مستندسازی در خصوصش ادا نشده است.

- همچنین در خود شوق فراوان، نسبت به اطلاع از حقایقی که مربوط به کوه أحد است، یافتیم؛ احدی که پیامبر کرام اسلام ﷺ آن را دوست می‌داشته است، در حدیثی صحیح از پیامبر اسلام ﷺ آمده است که هر مسلمانی که کوهی است که ما را دوست می‌دارد و ما [نیز] آن را دوست می‌داریم،^۱ بنابراین باید هر مؤمنی هم آن را دوست بدارد؛ همچنان که پیامبر گرامی اسلام ﷺ آن را دوست می‌داشته است.

ما [در این کتاب] به جنگی پرداخته‌ایم که در امت کوه أحد اتفاق افتاده است و به نام همان کوه نیز نامیده شده است. به علاوه، این بحث شامل دروس، فوائد و اهداف مورد اهتمام پژوهشگر است. همچنین این تحقیق، در مسائل فقهی مرتبط که دارای اهمیت بوده نیز وارد شده است.

در این تحقیق به بعضی از شخصیت‌ها که در راه خداوند متعال جان‌فداکاری کرده‌اند تا کلمه حق برافراشته و کفر و باطل سرافکنده و نابود شود، پرداخته‌ایم؛ اگرچه در این خصوص فقط به موارد روایت‌شده از ایشان در روز جنگ أحد اکتفا کرده‌ایم تا بدین‌سان از محدوده موضوع خویش خارج نشویم.

برای اینکه بحث خویش را تکمیل کنیم، در باب آثار به جای مانده در أحد، همچون

۱. ابن شبه نمیری، تاریخ المدینه المنورة، ج ۱، ص ۸۴؛ هیثمی، مجمع الزوائد، ج ۴، ص ۳.

مسجد الجبل، مهراس، غار و قبه هارون، آنچنان که مورد ادعاست، یا آثار مجاور کوه اُحد، مثل کوه رماء،^۱ تیاب، ثور و دره قنات، پژوهش‌هایی انجام داده‌ایم و البته نظر خود را هم در صحت یا بطلان موارد مذکور ارائه کرده‌ایم.

خواننده گرامی در این کتاب حدود مدینه، به ویژه مرز آن را از سوی شمال که در تعیین کوه ثور اهمیت دارد، درمی‌یابد. در تعیین کوه ثور، خلاصه‌ای از اقوال علمای قدیم و جدید را آورده‌ایم و آنچه را به نظر ما دارای رجحان بوده است، همراه با بعید شمردن نظر مقابل در این مسئله بیان کرده‌ایم. سعی ما بر این بوده که در عنوان این بحث، کمال دقت را به کار بریم؛ لذا گفته‌ایم «ثور و جایگاه مورد گمان آن»، و بدین سان از واژه‌ای که دال بر قطع و الزام باشد اجتناب کرده‌ایم؛ چراکه در این عنوان و بحث، اختلاف نظر قابل توجهی میان علما و -رد دار-

در این کتاب همچنین برای بررسی صحت روایات، به ویژه روایت مربوط به جنگ اُحد، نهایت تلاش خود را به سر برده‌ایم و به قول معروف: «لیکن من در تلاش، مذهب و روشی را پایه نهاده‌ام». گفتنی است که در مورد برخی روایات که دارای سند هستند، به جرح یا تعدیل آنها ورودی نکرده‌ایم؛ به همین سبب، آنها را به طور مستند ذکر کرده‌ایم. [معروف است که می‌گویند:] هر کس مستند بگوید، ایمن می‌ماند. با وجود این، درباره درجه و رتبه این روایات در میان کتب و مقالات صاحبان آن فن، رشته، تحقیق و تلاش کرده‌ایم.

این کتاب به تصاویر جدیدی از آثار مذکور مزین است که با ترس و مشقت بسیاری به دست آمده‌اند. از شما خواننده عزیز نیز انتظار می‌رود که این تلاش و سختی را درک کنید و این مهم، از زمانی محقق می‌شود که بتوانید مشقت رسیدن به بالای قله کوه اُحد را تصور کنید؛ چراکه بعضی از تصاویر این کتاب را در آنجا تهیه کرده‌ایم.

انجام دادن این امر فقط به این منظور بوده است که مکانی را برای خواننده به تصویر

۱. رماء: تیراندازان. بر حفظ اسامی غلم و مشهور برخی اماکن، ترجیح دادیم عین آن اسم عربی مشهور را در متن بیاوریم؛ اگرچه ترجمه آن نیز، برای افزایش دانش خواننده گرامی، ارائه شده است. (مترجم).

بکشیم که معنا را به ذهن او، در خصوص آن آثار باستانی که جزئی از آثار فراوان اسلامی است، نزدیک کنیم. این آثار، دلیل تمدن ماست که همواره بوده و از بین نخواهد رفت تا روزی که جهان و جهانیان به آفریننده بزرگ بازگردند.

در پایان باید یادآور شویم که تلاش ما در این زمینه از خطا و نقصان مصون نیست؛ همچنان که ما هم ادعایی برخلاف آن نمی‌کنیم. کمال از آن خداوند است و بس. ما را نیز همین بس که تلاش کرده‌ایم و همه سعی و کوشش خود را مبذول داشته‌ایم تا این کتاب به شکلی پندیده، آماده گردد. حال اگر موفق بوده‌ایم، این توفیق از سوی خداوند است و اگر نبود ایمان و استقامت کرده‌ایم، به دلیل آن است که تلاشی بشری بوده است. از خداوند متعال امید ثواب و اجر داریم و از او خواستاریم که این عمل را در میزان حسنات ما قرار دهد. «إِنَّهُ وَلِيُّ ذَلِكَ» و «السمیع المجیب و صلی الله علی سیدنا محمد و علی آله و صحبه وسلم».

یوسف بن مطر المحمدی

سعد بن عبدالمحیی الصاعدی